

Educația, o Cenușăreasă deloc promițătoare

Education, a Cinderella not at all promising

Gheorghe FALCĂ

Arad City Hall

E-mail: gfalca@primariaarad.ro

Abstract

The most abundant cliché on the Romanian education system seems to be the analogy to the character of Cinderella. Politicians, trade unionists or journalists, each of them used to abuse this convenient metaphor summarizing poverty (read as underfunding), inadequacy and ambitions of the education system. It is a cliché already prevalent, therefore like any other cliché, ends up being a symptom of laziness of thought, lack of willingness towards practical analysis and hues. The original Cinderella remains a success story. Public discourse, claiming or declarative-reformist, uses the cliché, but the plot stops before the complete victory of the character. That is to say before the great test of the crystal shoe.

Key words: education, education system, continuing education center, school autonomy, underfunding, Education Law

Cuvinte cheie: educație, sistem de învățământ, centru de educație permanentă, autonomie școlară, subfinanțare, legea educației

Introducere

Vom face un exercițiu de imaginație, proiectând pentru cititor scena. Un întreg comitet de evaluare, format, dacă vreți, din reprezentanți ai Băncii Mondiale, ai comisiei prezidențiale, ai sindicatelor și asociațiilor profesionale, cu toții se află la picioarele Cenușăresei noastre – educația, pentru proba încălțării. Și, cu toate că toți cei prezenți speră la un final fericit, urmare a unor investiții substanțiale în cristalul pantofului și a unor traininguri susținute de dans de societate, pantoful nu se potrivește. Cenușăreasa are picioarele umflate. Cum se poate, se miră toți? Cum se poate ca acest personaj, în care au investit atâtea resurse și atâtea speranțe, să aibă picioarele umflate de oboseală? La ce bun acum acest costisitor pantofior de cristal, când Cenușăreasa are de fapt nevoie de pantofi sport, comozi și flexibili. De ce s-a investit în conduri și în cursuri de balet clasic, când povestea de succes a Cenușăresei presupune lecții aplicate de dans contemporan? Pe care, iată, se pare, Cenușăreasa le ia în particular – să spunem că ia meditații? - așa explicându-se picioarele ei umflate de efort, picioare cărora nu li se mai potrivesc pantofii de modă veche.

Cam așa ar putea sfârși, cel puțin provizoriu, ținând cont de ceea ce se întâmplă azi în învățământ, povestea Cenușăresei. Un personaj pe care îl poate asuma și interpreta aproape fiecare elev sau student din România. Pentru că, dacă e să ieșim din discuțiile neproductive despre „sistem”, trebuie să identificăm adevăratul subiect al dezbaterii, centrând-o, așa cum fac proiectele legislative actuale, pe elev.

Vom vedea că, în ciuda resurselor sporite alocate, resurse care se referă și ele la acest subiect central – elevul, învățământul românesc suportă un diagnostic îngrijorător, care impune căutarea unor soluții deopotrivă urgente, viabile și sustenabile.

Sistemul de învățământ: ineficient, irelevant, inechitabil

Diferite structuri de analiză, de la Banca Mondială la comisia prezidențială dedicată domeniului învățământului și cercetării, arată faptul că investițiile substanțiale de fonduri în sectorul educației nu au produs rezultatele așteptate din cauza unei erori a unui dublu scop: dorința de a îmbunătăți în același timp atât utilizarea resurselor, cât și eficiența acestora. Între anii 2000 și 2009, ministerul de resort a dublat (ca valoare reală) costul investiției per elev în învățământul

preuniversitar, acesta ajungând de la 1416 lei (echivalent prețuri în 2009), la 3868 lei. Totuși, creșterea acestor cheltuieli nu a dus la îmbunătățiri remarcabile ale procesului de educație. E adevărat că acest sector are nevoie de o perioadă lungă de timp pentru a răspunde unor intrări înalte de resurse prin niveluri ridicate de performanță. Totuși, cauza acestei inadecvări a performanței la resursele nou alocate constă mai degrabă în faptul că investițiile, oricât de generoase, nu trebuie făcute fără a schimba în mod fundamental sistemul și felul în care acesta funcționează. Resursele în plus nu oferă mai multă eficiență în absența unor modificări structurale profunde.

Astfel, în ultimii patru ani, Ministerul a elaborat mai multe versiuni ale unui nou proiect de lege a educației, proiect ce conține strategii ambițioase ce vizează schimbarea fundamentală a modului în care funcționează sistemul de învățământ, un sistem ce trebuie centrat pe elev. Niciunul dintre aceste proiecte nu a fost însă adoptat de Parlament.

Rămânem astfel în situația deloc încurajatoare a diagnosticului actual, un diagnostic aplicat beneficiarului direct al sistemului de educație. Sistemul de învățământ de care beneficiază elevul din România este **ineficient**. Tabelul 1 arată performanțele obținute de elevii din România la principalele evaluări internaționale: PISA, TIMSS și PIRLS. Cu excepția prea puțin încurajatoare a rezultatelor la lectură ale copiilor din clasa a IV-a (PIRLS – 2001), toate celelalte performanțe se situează constant sub media internațională. Mult mai îngrijorător este însă faptul că performanțele înregistrate de elevii din România sunt sesizabil mai slabe decât cele ale elevilor din țările vecine, recent intrate în UE, care au, în mare, aceleași condiții socio-economice ca România. Aceste performanțe slabe nu semnifică altceva decât sfârșitul autoiluzionării că avem un sistem performant, invocând, în apărarea sistemului, reușitele la olimpiadele internaționale. Acestea sunt prea puțin relevante pentru sistem: ele reflectă excelența personală a puținor elevi și a câtorva profesori îndrumători, nicidecum starea sistemului.

Tabelul 1. Performanțele elevilor din România la evaluările internaționale (2003).

Tip evaluare	PISA			TIMSS		PIRLS
	Lectură	Matematică	Științe	Matematică	Științe	
ROMÂNIA	428	426	441	45	48	512
Media Internațională	500	500	500	48	52	500
Bulgaria	430	-	-	45	57	550
Ungaria	480	488	496	57	62	543
Lituania	-	-	-	50	58	543
Letonia	458	463	460	51	54	545

Notă: PISA.. Programul Internațional OECD de Evaluare a Elevilor. România ocupă poziția 34 din cele 42 de țări participante. Sursa: OECD & UNESCO Institute of Statistics, 2003. Lituania nu a participat la PISA 2000.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) evaluează performanțele elevilor de clasa a VIII-a la matematică și științe. Sursa: TIMSS, 2003. În tabelul 1 sunt prezentate performanțele medii, iar performanța României e mult sub nivelul mediei europene.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) evaluează performanțele de citire/lectură ale copiilor din clasa a IV-a. Sursa: PIRLS, 2001.

În al doilea rând, dacă acceptăm că învățământul trebuie să pregătească oameni care să activeze într-o economie și societate bazate pe cunoaștere, rezultatele măsurătorilor ce iau în calcul acest criteriu este și el aproape descurajant. Prin *Agenda Lisabona*, UE a stabilit 5 indicatori care arată măsura în care o țară și Uniunea, în ansamblul ei, sunt pregătite, prin sistemele lor de învățământ, să facă față provocărilor economiei cunoașterii. Poziționarea României conform raportării la „indicatorii Lisabona” este prezentată în tabelul 2. Concluzia nu poate fi decât una:

actualul sistem de educație nu este capabil să asigure României o poziție competitivă în economia cunoașterii.

Tabelul 2. Poziționarea României în raport cu indicatorii Lisabona.

INDICATORII LISABONA	ROMÂNIA	ACTUAL UE	ȚINTA UE (2010)
Părăsirea prematură a sistemului de educație*	23,6%	14,9%	Max. 10%
Ponderea populației de 22 de ani care a absolvit cel puțin liceul (învățământ secundar superior)	66,5%	77,3%	Min. 85%
Ponderea elevilor de 15 ani care nu reușesc să atingă nici măcar nivelul cel mai scăzut de performanță (PISA 2001)	41%	19,4%	15%
Proporția absolvenților în domeniile matematică, științe și tehnologie	23%	24,1%	+ 10%
Participarea adulților la educația permanentă	1,6%	10,8%	12,5%

Notă: * Indicatorul se referă la populația de 18-24 de ani care a finalizat doar învățământul secundar inferior (sau mai puțin) și nu urmează nicio formă de educație sau formare profesională.

În al treilea rând, conform analizei comisiei prezidențiale, sistemul de învățământ românesc este **inechitabil**. Un sistem echitabil ar fi unul care asigură elevilor oportunități sensibile egale de învățare, indiferent de mediul socio-economic sau cultural din care provin. Însă, în România, aceste inechități sunt reale, după cum reiese din datele statistice prezentate mai departe. Astfel, în diagnosticul comisiei citim că „apartenența la mediul rural se asociază cu dezavantaje majore: actualmente numai 24,54% dintre elevii din mediul rural ajung să urmeze liceul. Proporția elevilor din mediul rural care obțin rezultate slabe la limba română, matematică și științe este de 2-6 ori mai mare decât a celor din mediul urban; proporția celor care obțin rezultate foarte bune la aceleași discipline este de 2-3 ori mai mică! Grupurile vulnerabile continuă să fie, în mare măsură, dezavantajate educațional. Aproximativ 80% dintre tinerii neșcolarizați sunt rromi, dintre care 38% sunt analfabeți funcțional. Proporția de copii rromi înscriși în învățământul primar este de 64%, față de 98,9% - media națională. Nu există date statistice referitoare la copiii cu nevoi speciale, la grupurile din penitenciare sau alte grupuri vulnerabile, dar evaluările ONG-urilor implicate au scos în evidență inechități majore și cronice.”

În al patrulea rând, aceste tare se suprapun unei infrastructuri de slabă calitate. Peste 82% din totalul clădirilor școlare sunt construite înainte de 1970, uneori chiar cu mult mai mult timp în urmă, ceea ce face ca starea și dotarea lor să nu mai corespundă standardelor actuale de pregătire. Din mii de școli lipsesc facilitățile de bază (apă curentă, WC etc.), iar dotarea materială este precară. Doar 36% dintre școli sunt conectate la internet, majoritatea covârșitoare fiind formată din liceele din mediul urban. Resursa umană îmbătrânește îngrijorător (media de vârstă a personalului didactic este de 40 de ani la femei și de 44 de ani la bărbați). Acestor criterii cantitative îngrijorătoare sunt dublate, din păcate de evaluări calitative deloc confortabile: doar “18% din personalul didactic a urmat un curs de pregătire pentru utilizarea tehnologiei informației în predare, iar într-un sondaj recent 74,3% dintre elevii de clasa a VIII-a susțin că profesorii obișnuiesc să le dicteze la majoritatea materiilor. Programa școlară este deosebit de încărcată și mai ales, este lipsită de o viziune clară.” relevă raportul comisiei prezidențiale. În plus, o altă țară care viciază sistemul este acela al managementului unităților școlare: politizat excesiv, incapabil să formeze profesioniști și dând dovadă de o uriașă inerție.

Toate aceste deficiențe ale sistemului sunt semnalate și de un raport al Băncii Mondiale care, în ce privește educația, nu este deloc încurajator. Comentat printre specialiști și în presa autohtonă în octombrie 2010, raportul arată că ministerul de resort trebuie să acorde mai multă

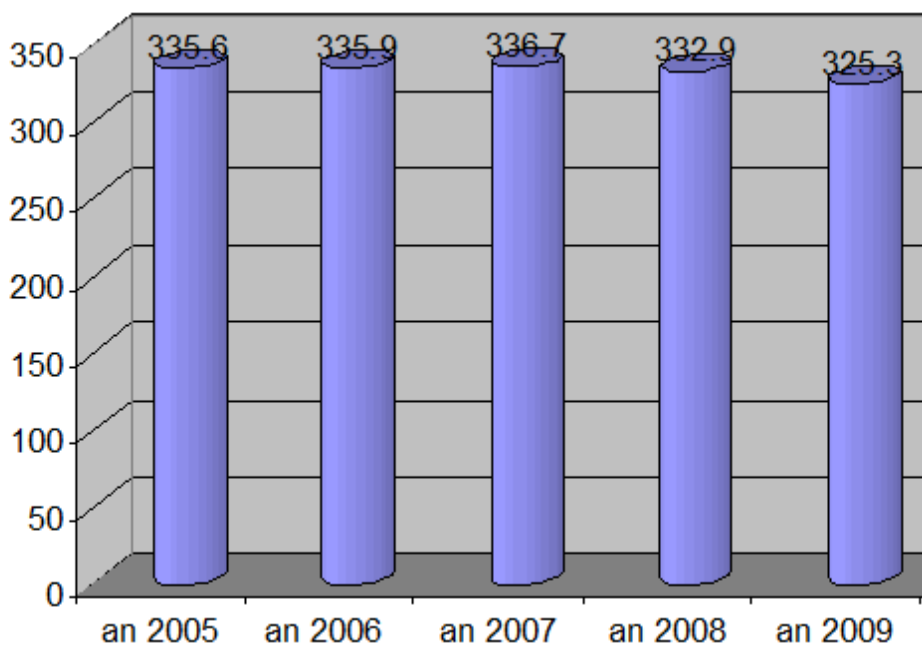
atenție calității educației și atrage atenția că investiția în educație este esențială pentru chiar ritmul de dezvoltare a țării.

Astfel, potrivit Analizei Sectorului Educațional Preuniversitar, inclusă în Raportul Băncii Mondiale pentru România, elevii români de 15 ani sunt cu doi ani în urma celor europeni la matematică, cu un an în urmă la științe și cu trei la capitolul abilități de citire în limba maternă.

Evoluția sistemului de învățământ în cifre relevante

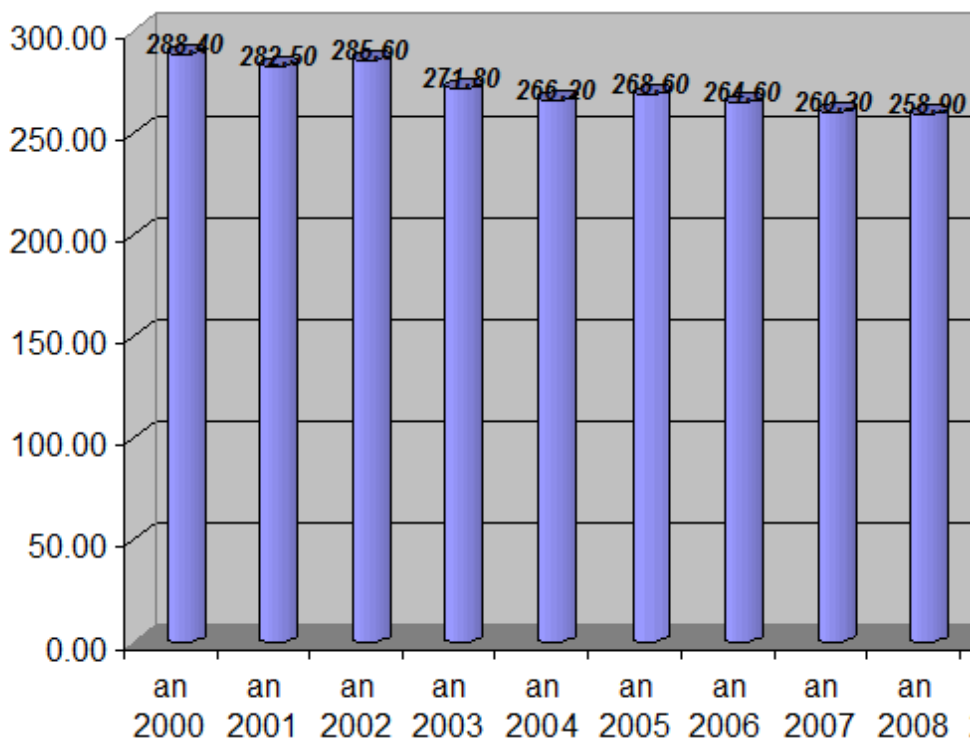
Diagnosticul oferit de specialiștii comisiei prezidențiale sau de cei ai Băncii Mondiale este cu atât mai neplăcut cu cât se suprapune peste constatarea că resursele financiare și umane în sistemul de învățământ au avut o evoluție care ar fi putut permite o restartare optimă. Am menționat mai sus creșterea semnificativă a cheltuielilor alocate per elev, de la 1.416 lei în 2000 la 3.868 lei în 2009 (sumele fiind actualizate în raport cu prețurile). Un salt important, veți fi de acord, o alocare de resurse importantă care trebuie coroborată și cu alte date brute.

Să vedem pentru început cum a evoluat numărul angajaților din învățământul preuniversitar, între anii 2005-2009, numărul cadrelor didactice, între anii 2000 și 2008, legând aceste date de evoluția numărului de elevi, ca și de tendințele demografice ale României.

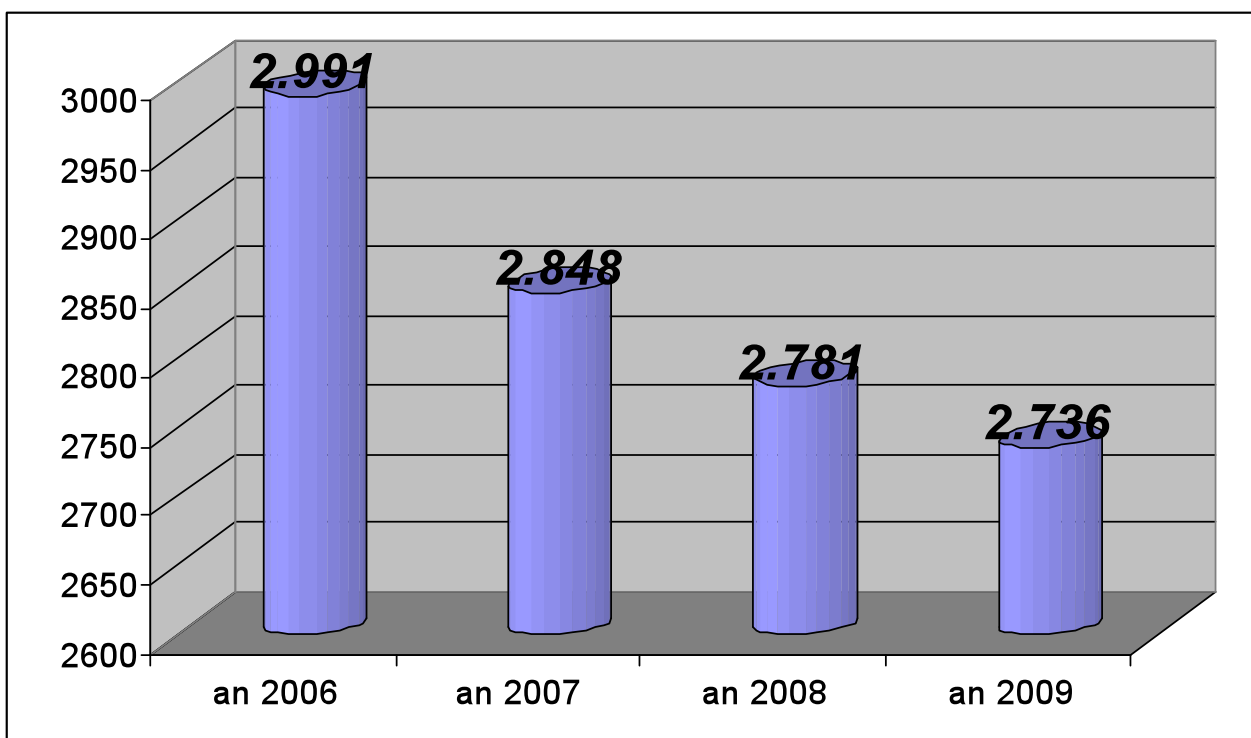
Tabel nr.3: angajați în învățământul preuniversitar, mii de posturi, fără cele cu autofinanțare

Observăm o descreștere ușoară în ultimii ani a numărului de angajați, o evoluție asemănătoare, dar cu o scădere mai accentuată, având și numărul cadrelor didactice.

Tabel nr.4: cadre didactice, mii de posturi

Astfel, dacă luăm în considerare perioada 2006-2008, observăm o scădere de cca 6000 de cadre didactice. În aceeași perioadă, conform tabelului de mai jos, numărul de elevi, urmând tendința demografică românească și europeană, a scăzut cu cca 210 000 (255 000, dacă luăm în calcul și anul 2009).

Tabel nr.5: numărul de elevi din România, mii

Constatăm astfel că, pentru perioada 2006-2009, evoluția numărului de cadre didactice și cea a numărului de elevi, deși urmează aceeași tendință, prezintă un dezechilibru. Comisia prezidențială de analiză a sistemului de învățământ aprecia, deja în 2007, **un excedent de peste 50.000 de profesori datorat declinului demografic.**

Cât de ocupați sunt dascălii români?

Se ridică astfel, legitim, problema calibrării eficiente a resursei umane angajate în învățământ la numărul actual al elevilor, ca și una a optimizării utilizării acestei resurse, care poate fi realizată nu neapărat prin reduceri de personal, ci printr-o **diversificare a serviciilor și activităților pe care le oferă instituțiile de învățământ.** Astfel, **școala va trebui să-și extindă activitățile după orele de curs**, asigurând timp de 8 ore condiții de învățare, recreere, sport, supraveghere și protecția propriilor elevi. Ea va veni astfel în sprijinul părinților, va anticipa rezolvarea problemei sociale a excedentului de cadre didactice.

Deocamdată însă, acești profesori sunt inefficient ocupați într-o activitate de predare a unei programe școlare supraîncărcate și cu relevanță scăzută pentru viața de adult și pentru piața muncii. Oferta de informații prevalează față de dezvoltarea de competențe pentru rezolvarea de probleme. Nu este clar nici pentru părinți, nici pentru profesori ce vrem să știe copiii atunci când vor ieși din școală sau dintr-un ciclu de învățare. Un curriculum neclar a condus la manuale proaste, predare fără orizont formativ și evaluare extrem de deficitară.

Cum se poziționează profesorii români față de colegii lor din alte țări cu care România ar trebui să suporte comparație? Ne vom folosi de datele puse la dispoziție de OECD (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică), luând în considerare atât norma didactică (predare efectivă), cât și norma de muncă (prezență și activitate totală în școală). Astfel, conform unei analize comparative care utilizează și pentru România metodologia OECD, campioană este SUA, cu 1080 de ore de predare pe an (36 de săptămâni). Asta înseamnă 30 de ore întregi pe săptămână, adică 36 de cursuri de 50 de minute sau 40 de cursuri a 45 de minute. Total ore de muncă, predare, pregătire și alte activități, 1368. Pentru alte țări, europene de această dată, lucrurile stau după cum urmează: Marea Britanie, 1265 total, fără normă de predare stabilită, Germania, 750-800 ore de predare, fără specificare normei totale de muncă, Franța, 914 ore de predare în ciclul primar, 632 de ore de predare în ciclul secundar, fără totalul normei de muncă specificat. Cele mai puține ore sunt în Grecia și Ungaria, câte 550 pe an în educația secundară. Pentru România nu există date OECD, dar pe metodologia acestei organizații, care numără orele întregi, excluzând vacanțele, la 18 cursuri pe săptămână (15 ore) timp de 35 de săptămâni rezultă 525 ore de predare pe an. Mai jos decât oricare membru OECD și sub jumătate față de SUA.

Un alt studiu comparativ arată faptul că, dacă media normei didactice pentru țările membre OECD este de 803 pe an pentru învățământul primar, respectiv 717 pentru învățământul gimnazial, în România, aceste medii sunt de 473 de ore, respectiv 525 de ore.

Soluția, în viziunea Comisiei prezidențiale, pentru eficientizarea utilizării resursei umane existente ar putea fi transformarea școlii în ”**centru de educație permanentă**. Ea are infrastructura și resursele umane capabile să ofere servicii educaționale aplicate, de la cursuri de limbi străine la inițierea în utilizarea tehnologiei informației, educarea părinților, cunoștințe de economie aplicată sau programe de tipul „a doua șansă”. Resursele astfel obținute vor rămâne la nivelul școlii și vor fi folosite prioritar pentru recompensarea celor implicați.”

O asemenea soluție poate fi abordată doar ca urmare a unei reforme profunde a resursei umane angajate în sistem. Pasul cel mai simplu al acestei reforme poate fi **creșterea salarizării**, pentru a evita ca, pentru un absolvent, cariera didactică să devină una reziduală, a celei mai la îndemână și comode opțiuni. Această creștere a salarizării nu trebuie realizată însă fără o **creștere a pretențiilor și exigențelor față de activitatea didactică**. Un studiu al Băncii Mondiale arată faptul că salariul mediu al unui profesor în țările OECD este de 1,31 din PIB/locuitor pe când în România este de doar 0.95 din PIB/locuitor. O creștere de 0,36 unități de PIB/locuitor este necesară, dacă dorim să atragem resurse umane de calitate pentru cariera didactică și să avem performanțe cel puțin la nivelul mediei OECD. Salarii mai mari înseamnă însă și muncă mai multă. Acum, România

are cel mai scurt an școlar din UE, iar profesorii cele mai puține ore de predare. Așadar, creșterea salariilor trebuie condiționată de creșterea cantității și calității prestației didactice.

Un alt pas în direcția reformării sistemului trebuie să fie acela al **profesionalizării carierei manageriale în învățământul preuniversitar**. Managementul școlilor sau funcția de inspector vor putea fi avute în vedere doar pentru cei care dețin un masterat în managementul unităților școlare. Managementul educațional trebuie să devină o carieră în sine, nu o funcție temporară ocupată de un profesor.

Managerul școlii românești: numit politic, neprofesionist, nepregătit

Odată cu creșterea autonomiei școlare în multe țări directorii de școală sunt confrunțați astăzi cu mai multe tipuri de responsabilități legate de managementul personalului, finanțelor și a programei didactice. Criteriile de selecție a directorilor de școală sunt de o importanță extremă și există un număr însemnat de condiții pe care aceștia trebuie să le îndeplinească pentru a ocupa poziția respectivă. Aceste condiții se pot referi la experiență profesională de predare, experiență administrativ / managerială sau formare specială în domeniul managementului.

În aproape toate țările din Europa există reglementări oficiale care stabilesc cerințele pe care trebuie să le îndeplinească cei care doresc să ocupe poziția de director de școală, indiferent dacă instituția de învățământ acoperă integral perioada de educație obligatorie sau doar un singur nivel educațional (primar sau secundar).

În România, ocuparea funcției de director nu e condiționată de competențe manageriale. Centralizarea, fenomen care încă viciază sistemul, face ca politicul să influențeze numirea directorilor de școală, aceștia neavând astfel un contract simbolic cu comunitatea pe care o deservesc, ci cu o ierarhie rigidă, centralistă. Astfel, deși finanțate de la bugetele locale (73,3% din bugetul învățământului preuniversitar se desfășoară prin bugetele locale), școlile nu au nicio obligație sau responsabilitate față de comunitatea care îi oferă resursele și pentru care își oferă serviciile educaționale.

Astfel dacă numirea unui director de școală se face printr-o decizie a ministrului educației, școlile nu au nici un contract de performanță cu comunitățile care le finanțează și în fața cărora ar trebui să dea socoteală.

Responsabilizarea și profesionalizarea managementului se poate realiza prin descentralizare, o reformă care, reluând propunerile Comisiei prezidențiale, ar trebui să se realizeze pe trei coordonate:

1. Finanțarea per elev. Toate costurile educării unui elev (de la salariul profesorilor la cheltuielile cu utilitățile, manualele școlare sau reparația școlilor) trebuie cuprinse într-o formulă transparentă. Alocarea banilor publici se va face în concordanță cu țintele educaționale strategice și orice cetățean va ști cât cheltuiește statul pentru educarea fiecărui copil, la orice nivel de școlarizare.

2. Descentralizarea comprehensivă. Descentralizarea trebuie să vizeze: alocarea și cheltuirea resurselor financiare, angajarea și responsabilizarea resursei umane, adaptarea curriculumului la nevoile elevilor și ale comunității.

3. Respectarea standardelor de calitate. Transferul deciziilor majore către școli și consiliile locale trebuie corelat strict cu înăsprirea cerințelor privind calitatea. Guvernul și Ministerul Educației vor trebui să elaboreze și să monitorizeze cu strictețe standardele și procedurile în baza cărora se iau deciziile ce intră în sfera descentralizării.

4. Optimizarea rețelei școlare, care să reflecte nevoile unei populații școlare în scădere.

5. Creșterea capacității instituționale prin formarea de manageri în domeniul educației pentru toate nivelele sistemului.

Concluzii

Creșterea sperată a calității educației se poate face prin adoptarea urgentă a unui set de reforme care să conștie în: elaborarea unui sistem mai eficient de stimulare a resursei umane corelând salariile profesorilor cu performanța acestora; schimbări în modul de repartizare, angajare, concediere,

promovare și titularizare a personalului didactic; modificarea repartizării personalului didactic pe niveluri de învățământ și unități administrativ-teritoriale și a personalului didactic din învățământul profesional în învățământul general; stabilirea de standarde exigente pentru formarea inițială a profesorilor, pentru formarea continuă, dezvoltarea carierei de profesor, evaluarea profesorilor și reglementări în domeniul ocupării; mărirea normei didactice; stabilirea de stimulente pentru inovația pedagogică.

O calitate mai bună a actului educațional ar conduce și la creșterea competitivității forței de muncă din România prin: asigurarea unei calificări mai ridicate a absolvenților prin creșterea numărului elevilor cuprinși în învățământul secundar, ca și prin sporirea calității și relevanței curriculumului și procesului de predare; folosirea educației continue pentru obținerea calificării cerute în anumite locuri de muncă, actualizarea competențelor și calificării, dobândirea de noi competențe pentru schimbarea carierei; creșterea relevanței și atractivității învățământului tehnic vocațional, reducând eventual ponderea acestuia în rândul populației școlare.

Bibliografie

1. Eurostat, Europe in figures – Eurostat yearbook 2010.
2. Raportul Băncii Mondiale pentru România.
3. www.presidency.ro, raport Comisia prezidențială de analiză a sistemului de învățământ, anul 2007.
4. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD).
5. WWW.insse.ro.